

ПОДІЛЬСЬКА ЗЕМЛЯ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РР.

Іван Романюк, Тимофій Герасимов

ЗРОСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУГИ СЕРЕД СЕЛЯНСТВА ВІННИЧЧИНИ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті на основі опублікованих джерел та літератури показано вплив Великої війни на соціальне становище селянства Східного Поділля. Складна економічна ситуація, масова мобілізація селянства, відсутність належних умов життя, а ще виконання повинностей, реквізиції, стали причинами напруги, соціальних виступів та стихійних масових заворушень в краї.

Ключові слова: Україна, Поділля, селянство, боротьба, виступи, заворушення, війна, господарство, мобілізація, земля.

Ivan Romanyuk, Timofiy Gerasimov

GROWTH OF SOCIAL TENSION AMONG THE PEASANTRY OF VINNYCHY REGION DURING THE YEARS OF WORLD WAR I

The article, based on published sources and literature, explores the impact of the Great War on the social status of the peasantry in Eastern Podillia. The challenging economic situation, mass mobilization of peasants, lack of proper living conditions, combined with obligations, requisitions, and duties, became the causes of tension, social protests, and spontaneous mass unrest in the region.

Keywords: Ukraine, Podillia, peasantry, struggle, protests, unrest, war, economy, mobilization, land.

З початком війни неухильно зростала соціальна напруга в губерніях Правобережжя і особливо на Поділлі. Це було пов'язано з тим, що в роки війни становище селян значно погіршилося.

Перша світова війна призвела до значного занепаду сільського господарства Російської імперії, суспільство котрої все ще залишалося архаїчним. Масштабний військовий конфлікт відірвав від землі мільйони людей, поступово знекровив селянські господарства [1, с.387].

В окремо взятій Україні врожайність хлібів була значно вища, ніж в Російській імперії загалом. Напередодні війни середня врожайність усіх хлібів досягла в губерніях Правобережної України 80 пуд з десятини. Однак, посівна площа в губерніях Правобережної України зменшилась за два роки війни на 15,9%. Основною причиною було прифронтове розташування регіону [2, с.474-475].

Упродовж війни з сільської місцевості Подільської губернії було мобілізовано до лав діючої армії 391 тис. осіб. Питома вага відносно всієї кількості працездатних чоловіків складала на губернії близько 50% [3, с.252].

Фактором першорядного значення, яким із самого початку війни негативно впливав на селянські й приватновласницькі господарства, стали масові й безоглядні мобілізації до діючої армії чоловіків найбільш працездатних вікових груп – від 20 до 50 років. З кожних 100 селянських господарств було відірвано за роки війни 60 працездатних чоловіків, близько половини господарств залишилося без годувальників [1,с.387].

Улітку 1916р. майже вся чоловіче населення в сільській місцевості Правобережної України, зокрема і Поділля, яке до цього не було мобілізоване до армії, займалося(почасти примусово, почасті як вільнонаймане) обслуговуванням потреб фронту. На нараді з питань сільського господарства, яка відбувалася 15-25 березня 1916р. у м. Вінниці, зазначалося, що втрати робочого населення губернії перевищили третину трудових ресурсів краю. Траплялися випадки, коли в селах залишилися тільки жінки, діти, люди похилого віку та хворі[2,с.487].

Війна безжально руйнувала як сім'ї, так і селянські господарства. Проблема сільського господарства регіону стала близькість фронту і, як наслідок, реквізиція великої кількості коней та різної худоби. За неповними підрахунками, тут забрано для потреб армії близько 47% всієї худоби[3,с.253].

Це все привело до великих аграрних заворушень, які набули особливої гостроти на Поділлі.

Однак, варто відзначити, що дійовими особами соціальних виступів початку війни були здебільшого запасні, мобілізовані, вихідці з селян. І лише незначну частину виступів становили власне селянські виступи, рушійною силою яких, можливо, став рух запасних.

Вінниччиною покотилася хвиля виступів, що набули масового характеру в Ольгопільському, Балтському, Брацлавському, та Гайсинському повітах[4,с.199]. За офіційними донесеннями, нападники громили крамниці, палили господарські будівлі поміщиків. В с.Шляхова запасні 20 липня 1914 р. вивезли хліб з полів поміщика Пиваківського[5,с.80].

У Брацлавському повіті масові заворушення відбулися 20-23 липня 1914р. Запасні з Ольгопільського повіту, проїжджаючи через села Брацлавського повіту, розгромили в с.Буда казенну винну лавку і будинок орендаря місцевої поміщицької економії І.Стриєвського, забравши звідти продовольчі запаси. Сам Стриєвський був поранений в голову. Того ж дня в м.Тростянець ті де запасні забрали овес у снопах з поля площею 60 моргів, а потім почали громити трактир Тарнавського і будинки заможних міщан. На цьому ґрунті виникла сутичка з поліцією, в якій поранили урядника. Наступного дня заворушення продовжувалися. Запасні підпалили солому і почали бити вікна в заможних будинках, але в цей час зі станції Демків прибув загін солдат[5,с.81].

В Ольгопільському і Гайсинському повітах масових заворушень не було. Тут лише в селах Буди і Чечельник Гайсинського повіту були розгромлені казенні винні лавки, а в с.Ободівка Ольгопільського повіту – лавка місцевого споживчого товариства.

Велике обурення викликали нескінченні наряди на воїнські перевезення і окопні роботи, весь тягар яких лягав на плечі селян.

В наступні роки рух почав слабшати у зв'язку із мобілізацією в армію найактивнішою частини населення. В селах залишилися жінки, літні жителі та діти.

Таке становище викликало гостре незадоволення на селі. Особливо селян обурював той факт, що поміщики були звільнені від повинностей. Селяни категорично протестували проти цих нарядів і не виходили на оборонні роботи, як це було у с.Огіївка, Гайсинського повіту в листопаді 1915 року. Вони попередили місцеву владу: якщо їх далі будуть примушувати працювати, то для захисту своїх прав вони застосовуватимуть зброю. Так вчинили селяни села Гатино Брацлавського повіту. У с. Михайлівка Ямпільського повіту старосту, який намагався примусити людей працювати на оборонних роботах побили[4,с.202]. Навесні 1916р. цей рух набув ще більшого розмаху. Селяни вимагали, щоб старости видали постанови – «проговори» - про припинення робіт.

Ще однією причиною селянського руху, як і на попередніх етапах, було незадоволення нерівноправним розподілом землі: селянським малоземеллям та великим поміщицьким землеволодінням.

Бурхливого характеру набули виступи на ґрунті різкого подорожчання, що охопили тисячі селян. Останні стали вимагання підвищення щоденної оплати праці для робітників поміщицьких економій. Так, селяни сіл Корделівки, Немиринець, Кривошійських Хуторів, Лозної, Рогінців і Жигалівки, Вінницького повіту, будучи запрошеними місцевими економіями для роботи на цукрових плантаціях, висунули вимоги про збільшення їх щоденної плати з 40-45 коп. до 75 коп. Коли їм відмовили і на роботу запросили селян сусідніх сіл, згідних працювати за 40-45 коп., перші, погрожуючи розправою, змусили їх припинити роботу.

23 травня 1916 року в «заворушеннях» на ринку містечка Калинівка Вінницького повіту взяло участь декілька тисяч селян. З огляду на обмежену кількість поліцейських «заворушення» на ринку продовжувалися з 10-ї до 14-ї години. В результаті цього виступу постраждали 16 торгівців[6,с.539]. В с.Комарівка Гайсинського повіту 2 червня 1916 року селяни, які з'їхались сюди з навколишніх сіл Гайсинського та Уманського повітів для обговорення питання підняття цін, розгромили торгові точки декількох торгівців. Було спричинено збитків на суму 6500крб. У зв'язку з цим виступом було заарештовано 27 селян[6,с.541].

Найбільші селянські виступи (заворушення відбулися в 1916р. під час всеросійського сільськогосподарського перепису, який проводився з метою фіксації кількості посівних площ, худоби, робочих рук. Безпосередній перепис селянських господарств здійснювали священики, паламарі та вчителі[7,с.60]. В зв'язку з цим серед селян Вінниччини як і всього Поділля поширювалися чутки, що їх записують для відбування панщини. Виступи розпочалися в червні 1916р. серед селян Ушицького повіту, а потім перекинулись на Ольгопільський і Балтський повіти, де охопили 25 сіл[6,с.43-44].

Це свідчить про те, що виступи в Подільській губернії носили масовий і організований характер. Всього на Поділлі за роки війни (до

лютого 1917р.) відбулося 88 виступів (друге місце в Україні після Київської губернії, де мало місце 103 виступи [8,с.4].

Варто зазначити, що сьогодні існують суперечності в підрахунках кількості селянських виступів в роки Першої світової війни. Це пояснюється як неоднаковою кількістю джерел, використаних дослідниками, так і застосуванням різних методик аналізу селянського руху за формами боротьби.

Отже, селянські заворушення, соціальна напруга серед селянства були спровоковані як важливим соціально-економічним становищем населення, так і самими наслідками Першої світової війни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- 1.Рєєнт О.П., Сердюк О.В., Шевченко В.В. Економічне становище в підросійській Україні// Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У двох книгах. Книга 1. Історичні нариси. Київ, ТОВ «Видавництво «КЛІО»». 2014. С.378-408.
- 2.Рєєнт О.П., Патер І.Г. Світова війна 1914-1918 рр. і українське селянство. Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах. Том 1.Київ, : «Наукова думка», 2006. С.473-524.
- 3.Кулико І., Романюк І. Становище сільського господарства Східного Поділля в роки Першої світової війни// Народи світу і Велика війна 1914-1918рр: матеріали Всеукраїнської наукової конференції 3-4 квітня 2015р. – Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. С.252-257.
- 4.Сидорчук М.Т.Більшовики України в період першої світової війни і Лютневої революції (1914-лютий 1917р.) Львів, Видавництво Львівського університету, 1966. 342 с.
- 5.Заброварний Б.Й., Михайлюк О.Г. Українське село в роки першої світової війни. Луцьк:Надстир'я, 2002. 124 с.
- 6.Кир'янов Ю.І. Селянський рух на Україні в роки Першої світової війни (до лютневої революції 1917р.)// Щорічник історії Східної Європи. Київ «Наукова думка», 1962. С.534-546
- 7.Кулініч І.М. Україна в загарбницьких планах німецького імперіалізму(1900-1914) Київ: АН УРСР, 1971. 216 с.
- 8.Михайлюк О.Г.Класова боротьба в Подільському селі в роки першої світової війни//Матеріали VI-ї Подільської історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський, 1985. С.4.

Ярослав Цецик

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЧОРНОСОТЕНЦІВ НА ВОЛИНІ ТА ПОДІЛЛІ НАПЕРЕДОДНІ ТА ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті висвітлено особливості діяльності чорносотенців на Волині та Поділлі в роки Першої світової війни

Ключові слова: чорносотенці, Волинь, Поділля, Перша світова війна